

EKONOMİ EĞİTİMİNİN SOSYAL VE POLİTİK DEĞERLER ÜZERİNE ETKİSİ

Ali ŞEN¹

ÖZET

Çok sayıda çalışma, iktisat ve işletme eğitiminin diğer disiplinlere göre insanları daha bencil yaptığını bulmuşlardır. Özellikle küresel finansal kriz, iktisat ve işletme eğitiminin sosyal ve politik değerler üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu hakkında ciddi endişelere yol açmıştır. Bu çalışmanın amacı, iktisat ve işletme eğitiminin sosyal ve politik değer, inanç ve tutumlar üzerinde bir etkisinin olup olmadığını incelemektir. Bu çalışmada, iktisat ve işletme çalışmanın etkilerini analiz etmek için bir anket çalışması tasarlandı. Anket, Kütahya'daki Dumlupınar üniversitesindeki beş farklı bölümünde öğrenim gören 435 öğrenciye uygulanan bazı sorular içermektedir: iktisat, işletme, uygulamalı bilimler, sosyoloji ve ilahiyat. Çalışma, sonuç olarak, ekonomi bölümleri ile diğerleri arasında bazı anlamlı farklılıklara ulaşmıştır.

Anahtar kelimeler: İktisat Eğitimi, Sosyal ve Politik Değerler, Anket Çalışması.

THE EFFECTS OF EDUCATION OF ECONOMICS ON SOCIAL AND POLITICAL VALUES

ABSTRACT

Many studies have found that education of economics and management makes people more selfish than other disciplines. Especially, the global financial crisis has raised serious concerns about that economics and management studying has negative effects on social and political values. The aim of paper is to examine whether or not education of economics and management has an effect on social and political values, believes and attitudes. In the paper, it was designed a survey to analyse social and political effects of economics and management studying. The survey includes some questions with 435 students from five different departments at Dumlupınar University in Kutahya: Economics, business administratinon, applied sciences, sociology and theology. As a result, the paper has reached some significant differences between economy departments and others.

Keywords: Education of Economics, Social and Political Values, A Survey.

---

¹ Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat, ali.sen@dpu.edu.tr

Giriş

Ana akım iktisat modeli, “homoeconomicus” olarak adlandırılan rasyonel, çıkarıcı, maksimizasyon peşinde koşan ve ferdiyetçi tipik bir aktöre dayalıdır. Bu model, bazen açık, bazen zımni, beyin yıkayıcı, telkin edici bir etkiye sahiptir. Bu yüzden çoğu insan, iktisatçıların daha bencil ve amme menfaati ilgili konularda duyarsız olduklarını düşünmektedir. Özellikle 2008 küresel krizi ve tekrarlanan şirket skandalları ekonomi eğitiminin insanları bencil ve açgözlü yaptığı yargısının güçlenmesine neden olmuştur.

Jones, Thomas, Agie ve Ehreth (1990)’a göre, ekonomi eğitimi bencil davranma eğilimine neden olur. Geleneksel iktisat teorisi, insanların toplumsal çıkarlardan ziyade kendi çıkarlarını izlediğini varsayar. Çünkü etik sembollerden uzak bir dile sahiptir. Hayatın akışını açıklarken basitleştirilmiş bir varsayım seti kullanır. İnsanları, rasyonel (ekonomik) bir dünya görüşünü kabule zorlar. Ekonomik davranışlar, bireysel fayda maksimizasyonuna dayandırılırlar. Maksimizasyon Ortodoks iktisadın vazgeçilmezidir.

Acaba ekonomi eğitimi, öğrencilerin dayanışma, yardımlaşma, gönüllülük, müşterek hareket etme gibi ahlaki reflekslerini olumsuz etkileyerek sosyal sorumluluk bilincini köreltir mi? Ekonomi eğitimi alanlar, daha çıkarıcı ve daha açgözlü mü davranırlar? Bu çalışmanın amacı, dürüstlük ve amme menfaatini ilgilendiren konularda ekonomi eğitimi alan öğrencilerle diğer disiplinlerden öğrencilerin farklılaşp farklılaşmadıklarını mukayese etmektir. Çalışma, Türkiye özelinde bu konuda yapılan bir çalışmanın olmaması ve uluslararası literatürdeki çalışmalarla mukayese imkanı vermesi bakımından özgünlük arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde anket çalışması ve analizler ele alınmıştır. Son bölümde ise çalışmaya ait sonuçlar yer almaktadır.

İlgili Literatür

Geleneksel ekonominin iki temel varsayımı vardır: İlki, rasyonellik; ikincisi ise çıkarıcılıktır. Gerek rasyonellik gerekse çıkarıcılık varsayımlarını eleştiren çok sayıda çalışma yapılmıştır (Kirchgaassner, 2014). Söz konusu çalışmaların büyük bir kısmı, ekonomi eğitimi alan öğrencilerle diğer öğrencilerin bu konuda farklılaştıklarını vurgulamaktadır. Mevcut çalışmaları kullandıkları yöntem itibariyle üç grupta toplamak mümkündür:

i) Saha deneyleri (field experiment): Gerçek yaşam içinde yapılan laboratuvar deneylerinden daha doğal ve gerçekçi bilimsel çalışmalardır.

ii) Laboratuvar deneyleri (laboratory experiment): Free riding game, ultimatum bargaining game, prisoners’ dilemma experiment, public good experiment, dictator game, solidarity game olarak isimlendirilen deneyleri içeren çalışmalardan oluşur.

iii) Anket çalışmaları.

Marwell ve Ames (1981)’e ait olan öncü çalışma, “free riding” (bedel ödemededen faydalanma) deneyine dayanarak iktisatçıların diğer disiplinlere nazaran kamu fonlarına daha az bağışta buldukları sonucuna ulaşmıştır.

Kahneman, Knetsch ve Thaler, (1986), insanların adil davranma tercihlerini de dikkate alarak kar güdüsü ile hareket eden firma modelini zenginleştirmenin faydalı olup olmayacağını analiz etmişlerdir. Standart iktisat teorisinin ihmal ettiği davranışsal faktörlerin dâhil edilmesinin modeli zenginleştireceği yargısına ulaşmışlardır.

Carter ve Irons (1991), “ultimatum bargaining game” (nihai pazarlık teklifi oyunu) deneyi ile iktisat öğrencileri ile diğer disiplin öğrencilerinin tepkilerini mukayese etmişlerdir. Söz konusu deneyde belli bir miktar paranın paylaşımında iktisat öğrencilerinin daha az para önerdikleri gözlenmiştir.

Frey, Pommerehne (1993), öğrencilere adalet hakkında bir anket uygulamışlardır. Ekonomi eğitiminin öğrencilerin piyasa mekanizmasına bakış açılarını olumlu etkilediğini doğrulayan sonuçlara ulaşmışlardır.

Frank, Gilovich ve Regan (1996), farklı disiplinlerden kolej profesörlerine yaptıkları yardımlarla ilgili bir anket uygulamışlardır. Ekonomi profesörlerinin en az cömertler arasında olduğunu bulmuşlardır. Mahkûmlar açmazı oyununda ise ekonomistleri daha az gönüllü olarak yardım faaliyetlerine katıldıklarını gözlemişlerdir.

Sequino, Stevens ve Lutz (1996), öğrencilerin bir bedel ödemededen (free rider) kamusal mallardan faydalanma konusundaki eğilimlerini araştırdılar. Çalışma, bencil davranma eğilimini cinsiyetin etkileyebileceği sonucuna varmıştır.

Stanley ve Tran (1998)'in ultimatum oyunu ise ortadoks iktisadi adam konsepti ile çelişen sonuçlar üretmiştir. Çalışmada, insanların, adil olma ile çıkarıcı olma eğilimleri sorgulanmıştır. Sonuçlar, ekonomi eğitimi alan öğrencilerin diğerlerinden daha açgözlü olduklarını doğrulamaktadır.

Reinhard ve Ockenfels (1998), solidarity game adını verdikleri, üç kişinin yer aldığı ve her bir oyuncunun 10 mark kazanma olasılığının 2/3 olduğu bir deneyi 120 kişi üzerinde test etmişlerdir. Deneyin amacı, kazanan tarafın kaybeden taraf/taraflara ne kadar vermeye istekli olduğunu ölçmektir. Ekonomistlerin olmayanlara göre daha fazla açgözlü olabilecekleri saptanmıştır.

Laband ve Beil (1999)'ün bulgularına göre, profesyonel iktisatçılar, profesyonel siyaset adamlarına ve sosyologlara nazaran daha yardımseverdir. Bu çalışmada, katılımcıların üye oldukları derneklere gelirlerine göre yaptıkları aidat ödemesi dikkate alınmıştır.

Frank ve Schulze (2000), iktisat öğrencilerinin diğerlerinden daha çok suitimal etme eğiliminde oldukları sonucuna vardı. Çalışmaya göre ekonomi eğitimi alanların bu tür davranmalarının gerisinde yatan neden ise karşılarındakilerin de öyle davranacağını beklemeleridir.

Haucap ve Just (2003), bir anket çalışmasına dayalı olarak fiyat mekanizmasının adil olup olmadığını araştırmışlardır. Anket sonuçları, iktisat öğrencilerinin, aşırı bir talep söz konusu olduğunda fiyatları arttırmayı adil bir strateji olarak değerlendirdiklerini göstermiştir.

Frey ve Meirer (2004), Zürih üniversitesi öğrencilerinin Üniversitenin iki sosyal fonuna yaptıkları bağışı konu alan bir çalışma yaptılar. Diğer disiplinlerdeki öğrencilere göre, bağış yapmada iktisatçıların daha az istekli olduklarını tespit ettiler.

Rubinstein (2006), ekonomideki durgunluk yüzünden karlılığı azalan bir işletmede işçilerin işten çıkarılması ile işletmenin karlılığı arasında bir tercihte bulunulması ile ilgili tek bir sorudan oluşan bir anketi çok geniş bir kitleye uygulamıştır. Rubinstein, grupların tercihleri arasında önemli farklılıklara ulaşmış; iktisat öğrencilerinin işçilerin refahından ziyade kar odaklı kararları onayladıklarını saptamıştır.

Faravelli (2007), eğitimin adalet algısına etkisini analiz etmiştir. İktisat ve sosyoloji bölümlerinde öğrenim gören birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan bir anket yardımıyla adalet-etkinlik ikilemini eğitimin nasıl etkilediği incelenmiştir. Bulgular, iktisat eğitimi alanların, adalete nazaran etkinliğe daha fazla önem verdiklerine işaret etmektedir.

Benz ve Meirer (2008), baboratuvar deneylerinin hayatın gerçekleri ile tam olarak uyuşmadığına dikkat çekerek gerçek hayata dair bir saha deneyi gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışma, bireylerin bağış yapma konusunda nasıl bir tutum sergilediklerine ilişkin laboratuvar deneyi bulguları ile alan bulgularını mukayese etmiştir. İnsanların laboratuvar ortamında saha deneylerine nazaran daha yardımsever görünme eğilimli oldukları kanıtlanmıştır.

Cipriani, Lubian ve Zago (2009), ekonomi eğitiminin, piyasa mekanizmasının etkinliği ile adalet algısı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Verona Üniversitesinde ekonomi, hukuk, matematik, yabancı diller ve turizm bölümü öğrencilerine Rubinstein (2006)'nın ve Kahneman, Knetsch ve Thaler (1986)'nın kullandığı anket soruları yöneltilmiştir. Ekonomi öğrencileri ile diğer disiplin öğrencilerinin tercihleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Bauman ve Rose (2011), Washington Üniversitesi öğrencilerinin sosyal programlara yaptıkları bağışlarla ilgili verileri kullanarak ekonomi eğitimi öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha az cömert davrandıkları iddiasını araştırdılar. İktisatçıların diğerlerinden daha az cömert oldukları sonucuna varmışlardır.

Wang, Malhotra ve Murnighan (2011), iktisat eğitiminin açgözlülük üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Buna göre, iktisatçıların belli miktar paranın paylaşımında daha cimri davrandıkları; açgözlülüğe ve kendi açgözlü davranışlarına iktisat eğitimi alanların daha pozitif baktıkları ve açgözlü olmanın getirilerinin, ahlaki kabul edilebilirliğini de arttırdığını gözlemlemişlerdir.

Hole (2013), iktisat eğitimi alanların adaletle ilgili olarak üç bakımdan diğerlerinden farklı olup olmadığını araştırmıştır. Bunlar, adalet mülahasasına atfedilen önem, adalet ideallerinin yaygınlığı ve adil olma noktasında nasıl tepki verildiğidir. Diktatörlük oyunu ile mühendislik ve ekonomi öğrencileri karşılaştırılmış; ekonomi öğrencilerinin daha çıkarıcı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Lopes, Graça ve Correia (2015), Portekiz'de ekonomi eğitiminin değer, inanç ve davranışlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. İktisat eğitimi alan öğrencilerin daha fazla piyasa eğilimli olduklarını gözlemişlerdir.

Anket Çalışması ve Sonuçları

Bu çalışmanın anketi, Frank, Gilovich ve Regan (1993)'in dürüstlük testi ve Cox (1998)'in amme menfaati problemi soruları aynen kullanılarak hazırlanmıştır. Frank vd. (1993)'den esinlenerek Yezer, Goldfarb ve Poppen (1996) de bir çalışma yapmışlardır. Ayrıca Lida ve Oda (2011), Frank vd. (1993) ve Cox (1998)'dan ilhamla Japonya için bir çalışmaya imza atmışlardır. Aşağıda bu konuda yapılmış çalışmalara ve ulaşıkları bulgulara yer verilmiştir.

Frank, Gilovich ve Regan (1993), ekonomi eğitiminin temelini oluşturan çıkarıcı modelin insan davranışlarını etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. İlk, farklı disiplinlerden rastgele seçilen kolej profesörlerine mail yoluyla bir anket uygulanmıştır. Katılımcılardan, özel yardım kuruluşlarına bir yıl içinde yaptıkları parasal bağış miktarını raporlamaları istenmiştir. Ekonomi profesörlerinin daha yüksek gelire sahip olmalarına rağmen, daha az bağışta buldukları gözlemlenmiştir. İkinci olarak, öğrenciler üzerinde mahkûmlar açmazı deneyi gerçekleştirilmiştir. Son olarak da Cornell Üniversitesinde mikro iktisat dersi alan ve kontrol grubu olarak da astronomi dersi alan öğrencilere dört sorudan oluşan bir anket yardımıyla dürüstlük testi uygulanmıştır. İlk iki soru, alıcıya yanlılıkla fazladan gönderilen bir bilgisayarın satıcıya bildirilip bildirilmeyeceği ile alakalıdır. Son iki soru ise içinde bir miktar para bulunan kayıp bir zarfın bulan kişi tarafından sahibine teslim edilip edilmeyeceği ile ilgilidir. Her üç testin sonucunda da ekonomi eğitimi alanların diğer disiplinlere nazaran daha çıkarıcı oldukları bulunmuştur.

Yezer, Goldfarb ve Poppen, (1996), ilk olarak bir "kayıp zarf" deneyi tasarladılar. Dürüstlük ölçütü olarak da kayıp zarfın geri dönüş oranını kullandılar. İçinde para olan ve üzerinde isim ve adres yazılı zarflar hem ekonomi eğitimi alan öğrencilerin hem de diğer disiplin öğrencilerinin dersliklerine bırakıldı. Deney George Washington Üniversitesinde 1993 güz semestri boyunca gerçekleştirildi. Deney sonucunda literatürdeki aksine iktisat eğitimi alanlarla diğerleri arasında çarpıcı bir fark gözlenmiştir. İktisat sınıflarına bırakılan 32 zarfın 18'i (%56), diğer sınıflara bırakılan 32 zarfın ise sadece 10'u (%31) geri dönmüştür. YGP bu sonuçtan yola çıkarak, literatürdeki çalışmaların aksine, iktisat öğrencilerini diğerlerinden daha fazla sosyal sorumluluk bilinci gelişmiş olarak değerlendirmişlerdir. İkinci olarak, Yezer vd. (1996), Frank, Gilovich ve Regan (1993)'ün dürüstlük seviyesini ölçmede kullandıkları dört soruyu hiçbir revizyona gitmeksizin öğrencilere yöneltilmişlerdir. 1993 yılı güz döneminin hem başında hem de sonunda anket, ekonomi, psikoloji ve biyoloji öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklara rastlanmamıştır.

Cox (1998), 132'si iktisat, 169'u ise hemşirelik ve eğitim öğrencisine üç sorudan oluşan bir anket uygulayarak yaşın, cinsiyetin ve eğitimin gönüllü faaliyetlere katılma üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Bu sorular, oy verme davranışı, bahşiş verme davranışı ve su tasarrufu davranışı ile ilgilidir. İktisat ve işletme eğitimi alan öğrencilerin bazı durumlarda eğitim ve hemşirelik öğrencilerinden daha çıkarıcı olma eğilimine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Lida ve Oda (2011), Frank vd. (1993)'in kullandıkları hem dürüstlük ile ilgili dört soruyu; hem de Cox (1998) tarafından geliştirilen amme menfaati problemi ile ilgili soruları hiç bir değişiklik yapmaksızın öğrencilere yönelttiler. Ayrıca mahkûmlar açmazı deneyini uyguladılar. Amme menfaati testi ve mahkûmlar açmazı deneyi sonuçlarına göre, iktisatçı olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı farklar gözlenmemiştir. Diğer taraftan dürüstlük testi sonuçlarına göre, iktisat öğrencileri diğer öğrencilerden farklılaşarak daha az dürüst davranma eğilimi göstermişlerdir.

Bu çalışmada Dumlupınar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat ve İşletme bölümleri; İlahiyat Fakültesi; Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Bankacılık ve Finans, Muhasebe, Sigortacılık ve Risk Yönetimi bölümleri ve Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü öğrencilerine 15-30 Nisan 2016 tarihleri arasında dokuz sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anket soruları, ikinci, üçüncü ve son sınıf öğrencilerinden oluşan 435 katılımcıya yöneltilmiştir. Anket soruları Tablo 1'de yer almaktadır.

Anket soruları iki bölümden oluşmaktadır. 1-4 arası, dürüstlük testi ile ilgili soruları içerir. Bu sorular, birinin hatasını istismar etme, onun zaafından yararlanma şansına sahip olduklarında insanların dürüst davranıp davranmayacakları ile alakalıdır. Katılımcıdan soruya hem kendi adına hem de başkası adına cevap vermesi istenmiştir. 5-9 arası sorular ise amme menfaati problemi ile alakalı konulara öğrencilerin tepkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Amme menfaati sorunu, bireysel olarak bencil (çıkarıcı) davranmanın optimal olduğu ancak toplumun çıkarları açısından optimalitenin olmadığı durumları ifade eder. Bir başka deyişle amme menfaati problemini ilgilendiren sorular, gönüllü olarak yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine katılma eğilimini ve sosyal sorumluluk bilinci düzeyini de ölçer.

Seçimlerde oy kullanmak, ülkesine ve şehrine karşı sorumluluk ve görev bilincinin kanıtıdır. Demokrasinin ayakta kalması, gönüllü oy kullanmakla yakından alakalıdır. Bahşiş verme ile ilgili soru yardımlaşma

eğilimini ölçmek için kullanılmıştır. Su tasarrufu hakkındaki soru ise toplumsal sorunlara olan duyarlılığın bir göstergesidir.

Tablo 1. Anket Soruları

Küçük bir işletme, yurt dışındaki bir bilgisayar şirketinden 9 adet bilgisayar satın almış; fakat gelen koliden 10 adet bilgisayar çıkmıştır.		Evet	Hayır
1	Sizce küçük işletme sahibi bu hatayı bilgisayar şirketine bildirir mi?		
2	Siz işletmenin sahibi olsaydınız bu hatayı haber verir miydiniz?		
İçinde 10.000 TL olan ve üzerinde isminizin ve adresinizin yazdığı bir zarfı kaybettiniz.			
3	Sizce zarfı bulan biri onu size getirir mi?		
4	Şayet aynı zarfı bir başkası kaybetmiş olsaydı, siz zarfı sahibine verir miydiniz?		
5	En son seçimde oy kullandınız mı?		
6	Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz?		
7	Siyasi parti, dernek, vakıf, yardım kuruluşu vb. organizasyonlara ücret almaksızın gönüllü zaman ayırıyor musunuz?		
8	Su kıtlığı nedeniyle belediye, evlerdeki tuvaletlerin deposuna büyük bir tuğla yerleştirilmesini istemiştir. Bu obje, her sifonu çektiğinizde su miktarını azaltacaktır. Bu gönüllü talebe riayet eder misiniz?		
9	İlk kez seyahat ettiğiniz bir yerde 3 arkadaş bir lokantada yemek yiyorsunuz ve 200 TL hesap ödüyorsunuz. Garson size kişisel ve efektif bir hizmet sağlamıştır. Bahşiş bırakır mısınız?		

Tablo 2’de ise katılımcıların demografik özellikleri, yer almaktadır. Buna göre, öğrencilerin %26,6’sı (107) erkek, %75,4’ü ise (328) kadınlardan oluşmaktadır. Öğrencilerin %48,3’ünün (210) ailesinin geliri 2000 TL’nin altında, %42,1’nin (183) 2000-4000 TL arasında, %6,7’sinin (29) 4000-6000 TL arasında, %1,1’nin (5) 6000-8000 TL arasında ve %1,8’nin (8) ise 8000 TL’nin üzerinde yer almaktadır. Öğrencilerin %15,6’sının (68) ailesi köyde, %3,2’sinin (14) kasabada, %35,2’si (153) ilçe merkezinde ve %46’sının (200) ise il merkezinde ikamet etmektedir. Öğrencilerin %21,6’sı (94) iktisat bölümünde, %9,7’si (42) işletme bölümünde, %25,3’ü (110) uygulamalı bilimlerde, %18,6’sı (81) sosyoloji bölümünde ve %24,8’i (108) ise ilahiyatta öğrenim görmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Gelir	2000 TL'den az	210	48,3
	2000-4000 TL	183	42,1
	4000-6000 TL	29	6,7
	6000-8000 TL	5	1,1
	8000 TL'den çok	8	1,8
	Toplam	435	100,0
Cinsiyet	Kadın	328	75,4
	Erkek	107	26,6
	Toplam	435	100,0
Yaşanan Yer	Köy	68	15,6
	Kasaba	14	3,2
	İlçe merkezi	153	35,2
	İl merkezi	200	46,0
	Toplam	435	100,0
Bölüm	İktisat	94	21,6
	İşletme	42	9,7
	Uygulamalı Bil.	110	25,3
	Sosyoloji	81	18,6
	İlahiyat	108	24,8
	Toplam	435	100,0

Tablo 3 ve Tablo 4’te dürüstlük ve amme menfaati testi sonuçları ile ki-kare değerleri yer almaktadır. Tablo 3, beş bölümün sorulara verdikleri olumlu cevapların (“evet”) % değerlerini göstermektedir. Tablo 4’te ise, ekonomi bölümleri (işletme, iktisat ve uygulamalı bilimler) ve diğer bölümler (sosyoloji ve ilahiyat) yer almaktadır.

Tablo 3. Dürüstlük ve Amme Menfaati Testi Sonuçları, (Beş Bölüm, %)

Sorular	İşletme	İktisat	Uyg.Bil.	Sosyoloji	İlahiyat	X ²
1	57.1	79.1	59.1	45.7	73.8	27.41**
2	92.9	94.6	94.5	93.8	99.1	4.71
3	17.1	25.8	30.3	17.5	43.0	18.71**
4	90.5	92.5	95.4	98.8	99.1	10.30*
5	88.1	75.3	78.0	75.3	80.6	3.65
6	7.1	8.6	11.0	11.1	21.3	10.24*
7	19.0	16.1	16.4	21.0	37.4	18.44**
8	71.4	69.6	76.1	70.0	90.7	17.26**
9	40.5	41.9	49.1	55.6	31.8	12.41*

*p=.05.**P=.01.

Tablo 3’de ilk sütunda sorular numaralandırılarak gösterilmiştir. İlk dört soru, dürüstlük testine ait sorulardan; sonraki beş soru ise amme menfaati testi sorularından oluşmaktadır. İktisat ve ilahiyat bölümü öğrencileri diğerlerine göre belirgin bir farkla (sırasıyla %79.1 ve %73.8) işletme sahibinin dürüst davranarak durumu raporlayacağını düşünüyorlar. Ki-kare testi farkın %1 düzeyinde anlamlı olduğunu desteklemektedir [X²(4)=27.41; p=0.00<0.05]. İkinci soruya tüm bölümler çok yüksek ve birbirlerine yakın oranda evet cevabı verdiler [X²(4)=4.71; p=0.32>0.05]. Üçüncü soruya verilen cevaplarda özellikle ilahiyat öğrencileri çarpıcı bir farkla (%43) diğer bölümlerden ayrılmaktadır. Ki kare sonucu, bu farkı, %1 düzeyinde doğrulamaktadır [X²(4)=18.71.41; p=0.001<0.05]. Dördüncü soruya bölümlerin verdikleri cevaplar, %5 düzeyinde farklılaşmaktadır [X²(4)=10.30; p=0.04<0.05]. Dürüstlikle ilgili dört soruda ilahiyat öğrencilerinin açık ara farkla olumlu cevaplar vermesi dikkat çekicidir. Sosyoloji bölümü öğrencilerinin ekonomi bölümü öğrencilerinden önemli ölçüde farklılaşmadığı görülmektedir. Beşinci soruda (seçimde oy kullanma hakkında) anlamlı bir farklılık söz konusu değildir [X²(4)=3.65; p=0.46>0.05]. Siyasi parti üyeliği hakkındaki altıncı soruya en yüksek oranda olumlu cevap (%21,3) ilahiyat öğrencilerine aittir. Ki kare sonucu, %5 düzeyinde anlamlıdır [X²(4)=10.24; p=0.04<0.05]. Ücretsiz gönüllü katılıma verilen cevaplarda %1 düzeyinde anlamlı bir farklılık söz konusudur [X²(4)=18.44; p=0.001<0.05]. Gönüllü su tasarrufuna katılımla ilgili sekizinci soruya verilen cevaplarda da %1 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [X²(4)=17.26; p=0.002<0.05]. Bahış verme hakkındaki dokuzuncu soruya verilen cevaplarda %5 düzeyinde bir anlamlı fark vardır [X²(4)=12.41; p=0.02<0.05]. Amme menfaatini ilgilendiren sorulara ilahiyat öğrencilerinin yüksek oranda olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. Bazı sorularda belirgin olmasa da sosyoloji bölümü öğrencilerinin ekonomi eğitimi alan öğrencilere göre ayrıştığı söylenebilir.

Tablo 4. Dürüstlük ve Amme Menfaati Testi Sonuçları, (Ekonomi ve Diğerleri, %)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ekonomi	66.3	94.3	26.4	93.4	78.7	9.4	16.7	72.8	44.9
Diğer	61.7	96.8	32.1	98.9	78.3	16.9	30.3	81.9	42.0
X²	0.96	1.59	1.68	8.09**	0.01	5.41*	11.21**	4.90*	0.36

*p=.05.**p=.01.

Tablo 4’te ankete katılan öğrenciler, ekonomi eğitimi alanlar ve diğerleri olmak üzere yeniden gruplanmıştır. Dürüstlikle ilgili ilk dört soruda sadece dördüncü soruda (zarfın sahibine teslimi hakkında) gruplar arasında %1 düzeyinde bir anlamlı farklılık vardır (%93’e karşı %99) [X²(1)=8.08; p=0.004<0.05]. Amme menfaati sorularına verilen cevaplarda ise altıncı ve sekizinci sorularda %5 düzeyinde, yedinci soruda ise %1 düzeyinde bir anlamlı farklılık gözükmemektedir. Amme menfaati söz konusu olduğu konularda ekonomi eğitimi alanların daha bencil davrandıkları söylenebilir.

Sonuç

Geleneksel iktisat teorisi, insanların amme menfaatinden ziyade kendi menfaati doğrultusunda yaşadıklarını varsayar. Teori, ahlaki değer yargılarına bünyesinde yer vermez. Aşırı basitleştirilmiş ve çok dar bir varsayım setiyle hareket eder; dinamik ve karmaşık insan davranışlarını matematiksel kalıplar içinde dondurur. İnsanları, rasyonel (ekonomik) bir dünya görüşünü kabule zorlar. İnsanın bütün davranışlarını fayda maksimizasyonu ile açıklar. Maksimizasyon, her kararın odağında yer alır.

“Homoeconomicus” olarak adlandırılan rasyonel, çıkarıcı, maksimizasyon peşinde koşan insan modeli, insanların bencil ve açgözlü davranmalarının önemli nedenlerinden birisi olarak gösterilmektedir. Son dönemlerde geleneksel iktisat teorisine yöneltilen eleştirilerde bir artış yaşanmış; çok sayıda çalışma literatüre kazandırılmıştır. Özellikle 2008 küresel krizin piyasa ekonomisinin beşiği kabul edilen gelişmiş dünyada patlamış olması ekonomi eğitiminin daha çok sorgulanmasına ve insanları menfaatperest yaptığı yargısının güçlenmesine neden olmuştur. Krizden çıkış sürecinin çok uzun ve sıkıntılı yaşanması konu hakkındaki şüpheleri bir kat daha arttırmıştır.

Literatürde ekonomi eğitiminin, sosyal, politik, ahlaki, değer, inanç ve tavırlar üzerinde etkisinin olup olmadığı hakkında yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı, ekonomi eğitiminin daha ziyade olumsuz etkileri üzerine odaklanmıştır. Az sayıda çalışma da her hangi bir olumsuz etkinin olmadığını ifade etmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, ekonomi eğitimi alan öğrenciler hem dürüstlük testine, hem de amme menfaati testine göre, diğer disiplinlerden anlamlı ölçüde daha farklı davranmaktadırlar. Bu çalışma, daha fazla sosyal sorumluluk ve iyi vatandaşlık bilincinin gerekli olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan ilahiyat öğrencilerinin hem dürüstlük testinde hem de amme menfaati testinde yüksek oranda diğerlerinden farklılaşmış olması, gerek toplumsal hayatın gerekse eğitim sisteminin yeniden dizaynı konusunda önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Bauman, Y. ve Rose, E. (2011). “Selection or indoctrination: Why do economics students donate less than the rest?” *Journal of Economic Behavior and Organization* 79, 318-327.
- Benz, M. ve Meier, S. (2008). “Do people behave in experiments as in the field? Evidence from donations. *Experimental Economics*” *Working Paper* 11, 268-281.
- Carter, J. ve Irons, M. (1991). “Are economists different, and if so, why?”, *Journal of Economic Perspectives* 5, 171-177.
- Cipriani G.P., Lubian D., ve Zago, A. (2009). “Natural born economists?”, *Journal of Economic Psychology* 30, 455-468.
- Cox, S. R., (1998). “Are business and economics students taught to be noncooperative?”, *Journal of Education for Business*, 74, 69-74.
- Faravelli, M. (2007), “How context matters: A survey based experiment on distributive justice”, *Journal of Public Economics* 91, 1399-1422.
- Frank, B. ve Schulze, G. G. (2000). “Does Economics make citizens corrupt?” *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 43, 101-13.
- Frank, R., Gilovich, T. ve Regan, D. (1993). Does studying economics inhibit cooperation? *Journal of Economic Perspectives* 7, 159-71.
- Frank, R., Gilovich, T., ve Regan, D. (1996). “Do economists make bad citizens?”. *Journal of Economic Perspectives* 10, 187-92.
- Frey, B.S. ve Meier, S. (2004), “Pro-social behavior in a natural setting.” *Journal of Economic Behavior and Organization*, 54, 65-88.
- Frey, B.S., ve Pommerehne, W.W., (1993). “On the fairness of pricing –an empirical survey among the general population”. *Journal of Economic Behavior and Organization* 20, 295-307.
- Haucap, J., ve Just, T. (2003). “Not guilty? Another look at the nature and nurture of economics students”. *University of the Federal Armed Forces Hamburg Department of Economics (Discussion Paper No. 8)*.
- Hole, A.D., (2013). “How do economists differ from others in distributive situations?” *Nordic Journal of Political Economy* 38(4).
- Yoshio, I., ve Oda, S. (2011) "Does economics education make bad citizens? The effect of economics education in Japan", *Journal of Education for Business*, Vol.86, 234-239.
- Jones, T. M., Thomas, T., Agle, B., ve Ehreth, J. (1990). “Graduate business education and the moral development of MBA students: Theory and preliminary results”. *Paper presented at the annual meeting to the International Association for Business and Society*. San Diego, CA.
- Kahneman, D., Knetsch, J. ve Thaler, R. (1986). “Fairness and the assumptions of economics”, *Journal of Business* 59, 286-300.”

- Kirchgassner, G., (2014). "On self-interest and greed", *Journal of Business Economics* 84, 1191-1209.
- Laband, D.N. ve Beil, R. O. (1999). "Are economists more selfish than other social scientists?", *Public Choice*, Vol. 100, 85-101.
- Lopes, J.C., Graça, J. C., ve Correia, R. G. (2015). "Effects of economic education on social and political values, beliefs and attitudes: Results from a survey in Portugal", *Procedia Economics and Finance* 30, 468-475.
- Marwell, G. ve Ames, R. (1981). "Economists free ride, does anyone else? Experiments on the provision of public goods", *Journal of Public Economics*, 15, 295-310.
- Reinhard S. ve Ockenfels, A. (1998). "An experimental solidarity game", *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol.34, 517-539.
- Rubinstein, A. (2006). "A sceptic's comment on the study of economics", *The Economic Journal*, 116, 1-9.
- Sam, A., Bosshardt, W. ve Watts, M. (2010), Is economics coursework, or majoring in economics, associated with different civic behaviors?, *Journal of Economic Education*, Staff Report 450.
- Sequino S., Stevens, T., ve Lutz, M. A. (1996). "Gender and cooperative behavior: Economic man rides alone", *Feminist Economics*, 2, 1-21.
- Stanley, T.D., ve Tran, U. (1998), "Economics students need not be greedy: fairness and the ultimatum game", *Journal of Socio-Economics*, Volume 27, No. 6, 657-664.
- Wang, L., Malhotra, D., ve Murnighan, J. K. (2011). "Economics education and greed", *Academy of Management Learning and Education* 10, 643-660.
- Yezer, A. M., Goldfarb, R. S. ve Poppen, P. J. (1996). "Does studying economics discourage cooperation? Watch what we do, not what we say or how we play", *Journal of Economic Perspectives* 10, 177-186.